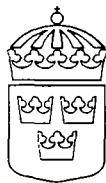


Arbetsmarknadsutskottets yttrande

1990/91:AU4y

Sockernäringen



1990/91
AU4y

Till jordbruksutskottet

Jordbruksutskottet har genom beslut den 14 mars 1991 berett arbetsmarknadsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1990/91:87 om näringspolitik för tillväxt i den del som avser sockernäringen (avsnitt 7.5.2 Stöd till sockerbruken på Öland och Gotland) samt följande motioner väckta med anledning av propositionen, nämligen Jo39 (m), Jo40 (v), Jo42 (s), Jo46 (m), Jo51 (m), Jo 52 yrkande 1 (c), Jo53 (c) yrkandena 2 och 3, Jo56 (mp), Jo58 (mp) och Jo59 (c) samt följande motioner väckta under den allmänna motionstiden i år, nämligen Jo228 (s, m, fp, c), Jo232 (v) yrkande 3, Jo253 (c) yrkande 11, Jo266 (c), Jo275 (c) yrkandena 1—4 och Jo277 (v).

Arbetsmarknadsutskottet begränsar sitt yttrande till de delar av avsnittet i propositionen och berörda delar i motionerna som hör till utskottets beredningsområde.

I propositionen föreslås att det särskilda stödet till sockerbruken på Öland och Gotland skall upphöra efter en övergångsperiod.

Bakgrund

Riksdagen beslutade våren 1990 på anförda skäl att avskaffa såväl den administrativa prissättningen på sockerbetor som regleringen av beta-realen fr.o.m. den 1 juli 1991. Härigenom blev prisbildningen och produktionens storlek en fråga för marknaden att lösa. Merkostnader-na för driften av sockerbruken på Öland och Gotland samt arealbidra-gen till odlare som levererar till dessa sockerbruk skulle finansieras över statsbudgeten. Medel anvisades under ett särskilt anslag, Stöd till sockerbruken på Öland och Gotland. Under innevarande år är anslaget 28 milj.kr.

I beslutet konstaterades att sockerproduktionen på Öland och Gotland spelar en regional- och sysselsättningspolitisk roll. Den fortsatta betodlingen och driften vid de båda ö-bruken borde därför bli föremål för regional- och sysselsättningspolitiska överväganden. Statens industriverk (SIND) fick i uppdrag att göra en utvärdering av det särskilda stödet till odlarna och sockerbruken i dessa områden.

SIND konstaterar i sin utredning, som färdigställdes i november 1990, att sammanlagt 600 personer är direkt berörda av sockernäring-

en på Öland. Sockerbruket har därför stor betydelse för sysselsättningen i området. Utredningen anser emellertid att det nuvarande stödet har en konserverande effekt och att medlen kan ge bättre resultat med en annan inriktning. Enligt industriverkets mening bör därför Sockerbolaget inte få stöd för fortsatt drift vid bruket. Ett nedläggningsbeslut kommer att medföra stora omställningsproblem och svårigheter att finna alternativ sysselsättning på orten. Utredningen pekar dock på att det finns möjlighet att pendla till arbetsmarknaden i Kalmartrakten. Broförbindelsen gör det också möjligt att frakta betor till Skånebruken för tillverkning. Skulle det inte vara möjligt att organisera transportfrågan betyder detta att betodlingen måste upphöra samtidigt med en eventuell nedläggning av bruket. I det läget anser utredningen att stödet bör utgå under ytterligare ett år.

Beträffande sockerbruket på Gotland konstaterar utredningen att en nedläggning av driften skulle innebära att ungefär 1 000 personer helt eller delvis blir av med sin utkomst. Nedläggningen skulle därmed få mycket stora konsekvenser för Gotland. Utredningen fortsätter: "I nuvarande ekonomiska läge skulle det sannolikt innebära oöverstigligen problem att åstadkomma nya sysselsättningstillfällen för att ersätta de som försvinner. Även med mycket stora insatser för att stärka näringslivsstrukturen ser industriverket inga konstruktiva förslag som skulle leda till att intresserade företag i tillräcklig utsträckning etablerar sig på Gotland i en period med lågkonjunktur. Mot den bakgrunden anser SIND den enda möjligheten för närvarande vara att fortsätta driften vid sockerbruket i Roma. Detta bör gälla ett beslut för en begränsad period om fem till tio år." Utredningen konstaterar också att det samtidigt med ett beslut om fortsatt drift krävs beslut om insatser för att utveckla näringslivet på Gotland. Om så inte sker kommer länet aldrig att ha en chans till utveckling som ger befolkningen en rimlig möjlighet att försörja sig genom arbete på ön.

Flertalet remissinstanser delar i princip SINDs förslag om avveckling av stödet till de båda sockerbruken. Sockerbolaget AB vill emellertid lägga ned Roma sockerbruk redan om 2–3 år. En del remissinstanser motsätter sig en omedelbar nedläggning av Mörbylånga sockerbruk. De båda länsstyrelserna avvisar nedläggning, länsstyrelsen på Gotland under motivering att SINDs utredning inte kan ligga till grund för beslut.

I sitt yttrande till AMS över utredningen uppger länsarbetsnämnden i Kalmar län bl.a. följande. Den begynnande lågkonjunkturen har snabbt förändrat sysselsättningssituationen i länet i sådan omfattning att den föreslagna tiden för avvecklingen av sockerbruket är för kort. Skulle en hastigt genomförd avveckling av sockerproduktionen i området genomföras kan mycket hög kostnad inom den arbetsmarknadspolitiska sektorn förutses. Länsarbetsnämnden menar att det krävs en övergångstid om minst fem år efter beslut om nedläggning av sockerbruket och att det ekonomiska stödet för utveckling av det öländska näringslivet måste vara väsentligt högre än det utredningen föreslagit.

I sitt yttrande till AMS över utredningen gjorde länsarbetsnämnden på Gotland följande bedömning beträffande sysselsättningseffekten av

nuvarande verksamhet. Mer än 1 000 personer sysselsätts inom sockernäringsen. Enbart inom jordbrukarledet är mer än 700 jordbruksföretag direkt beroende av inkomster från sockerbetsodlingen. Vidare är ett mycket stort antal animalieproducerande jordbruksföretag beroende av det kraftfoder som sockerbetsproduktionen genererar. Om sysselsättningen i länet minskar påverkas också befolkningen totalt. Länets ö-läge utesluter dagpendling till angränsande arbetsmarknader.

Regeringens bedömning och förslag

Sockernäringsen bör ges möjlighet att utvecklas och göra erforderliga rationaliseringar. Om så inte sker kan hela sockerproduktionen på sikt hotas, bl.a. som ett resultat av ökad internationell konkurrens. Det särskilda regionalpolitiska stödet till sockerbruken på Öland och Gotland bör upphöra efter en övergångsperiod.

Enligt Sockerbolaget innebär en rationalisering att vissa sockerbruk måste läggas ned. Sockerbruken på Öland och Gotland är i dag de minsta sockerbruken. Sockerbolaget har ansett att det i första hand är dessa två bruk som bör läggas ned.

Med hänsyn till den betydelse som sockerbruken har för sysselsättningen på Öland och Gotland krävs särskilda regionalpolitiska insatser vid nedläggningar där. Regeringen bedömer att det inte är rimligt med en omedelbar nedläggning av bruken utan anser att stödet till driften av bruken bör fortsätta under en övergångsperiod. Denna period föreslås för Roma sockerbruk vara högst fem år och för Mörbylånga sockerbruk högst två år, dvs. som längst sträcka sig t.o.m. 1995 års resp. 1992 års sockerkampanj.

Som ett led i de arbetsmarknads- och regionalpolitiska insatser som måste göras föreslår regeringen att de medel som i dag betalas ut som arealbidrag redan från och med den 1 juli i år skall användas för att förstärka länsanslagen i resp. län. Dessutom kommer regeringen vid fördelningen av medel för regionalpolitiska utvecklingsinsatser att beakta behovet av insatser med anledning av kommande nedläggningar av sockerbruken på öarna. AMS kan inom ramen för sin verksamhet vidta de åtgärder som är befogade i samband med en nedläggning av ö-bruken.

Sockerbolaget, som har en monopolställning på marknaden, tar enligt uppgift i propositionen sin del av ansvaret för att skapa alternativa sysselsättningsmöjligheter genom att för vart och ett av sockerbruken dels ställa 10 milj.kr. till förfogande för olika omställningsåtgärder, dels bilda en arbetsgrupp med uppgift att arbeta fram åtgärder som skall underlätta omställningen.

Regeringen avser att återkomma till riksdagen med en redovisning av åtgärderna när resp. arbetsgrupp har slutfört sitt arbete.

Innehållet i motionerna vad avser *de sysselsättnings- och regionalpolitiska aspekterna* vid en nedläggning av de båda ö-bruken kan mycket kort sammanfattas på följande sätt. I såväl partimotion och kommittémotion som i enskilda motioner från *centern* framhålls vikten av fortsatt drift av sockerbruken på Öland och Gotland. Samma uppfattning förs fram av *vänsterpartiet* i kommittémotioner. I en *fyrpartimotion* (*s, m, fp, c.*) betonas nödvändigheten av fortsatt drift av Mörbylånga sockerbruk. I enskilda motioner från *moderata samlingspartiet* anser motionärerna att det inte är möjligt att skapa alternativ under så kort övergångstid som föreslås. Samma uppfattning förs fram i motioner från *miljöpartiet de gröna* och — beträffande sockerbruket i Roma — i en enskild motion från (*s*).

Utskottet

Vad först angår arbetsmarknadssituationen på södra Öland konstaterar utskottet att sysselsättningsläget där under hela 1980-talet har varit bättre än i övriga delar av Kalmar län. Arbetslösheten har varit väsentligt lägre än den för riket genomsnittliga. Utskottet vill peka på att det inom länet finns sex lokala arbetsmarknader. Genom broförbindelsen finns tillgång till den lokala arbetsmarknaden i Kalmartrakten och därmed på pendlingsavstånd från Mörbylånga. Konsekvenserna för sysselsättningen av en nedläggning av Mörbylånga sockerbruk kan begränsas genom insatser med regional- och arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Utskottet föreslog i betänkandet 1989/90:AU13 i samband med behandlingen av regionalpolitik för 90-talet att riksdagen skulle anvisa ett anslag på 1 050 milj.kr. till regionala utvecklingsinsatser, dvs. 78 milj.kr. utöver vad regeringen hade föreslagit. Utskottet uttalade därvid att det belopp som sålunda förordats utöver regeringens förslag enligt utskottets mening i första hand borde användas för en ökad medeltilldelning till länen i bl.a. sydöstra Sverige. För innevarande år har här efter Kalmar län tilldelats ett länsanslag på 15 milj.kr. Dessutom kan länsstyrelserna i ökad utsträckning fritt använda anslaget till glesbygdsinsatser, regional projektverksamhet och i förekommande fall lokaliserings- och utvecklingsbidrag. Enligt regeringens förslag skall det belopp som i dag utgår till Sockerbolaget efter nedläggningen användas för regional utveckling.

Arbetsmarknadsutskottet anser att dessa resurser tillsammans med de resurser som ställs i utsikt från Sockerbolagets sida skall medverka till att eliminera de negativa verkningarna av nedläggningen av sockerbruket. Med de resurser som ställs till förfogande borde även den aviserade arbetsgruppen kunna ta fram förslag till åtgärder som kan underlätta omställningen. Såvitt nu kan bedömas torde den föreslagna omställningstiden mot denna bakgrund få anses rimlig.

Arbetsmarknadsutskottet kan därför — utifrån de förhållanden utskottet har att beakta — biträda den föreslagna övergångstiden för avveckling av stödet till sockerbruket i Mörbylånga.

Vad härefter angår arbetsmarknadssituationen på Gotland vill utskottet anföra följande.

Vid en underhandskontakt med länsarbetsnämnden på Gotland har vad gäller ersättningsproduktion uppgetts att det krävs stora insatser i form av bl.a. forskning och försöksverksamhet för att få fram nya arbetstillfällen inom industrin. Det är inte möjligt att under en så kort tid som fem år få fram alternativ produktion och därmed alternativ sysselsättning för så många människor. Till detta kommer att arbetsmarknaden redan nu är begränsad och att de arbetstillfällen som under den angivna tiden kan tillkomma genom satsningar på de befintliga småföretagen är förhållandevis marginella.

Gotland utgör en enda lokal arbetsmarknad. I sitt nyssnämnda betänkande uttalade utskottet att "Gotlands geografiska läge är speciellt och att dess näringsliv förutses genomgå strukturförändringar. Mot bakgrund av dessa speciella förutsättningar är det enligt utskottets mening angeläget att länet blir väl tillgodosett med medel för regionala utvecklings- och glesbygdsinsatser." Gotland har för regionala utvecklingsinsatser under innevarande budgetår tilldelats 17 milj.kr.

Konsekvenserna av att stödet till sockerbruket i Roma upphör blir att sockerbruket läggs ner. Beslutet om att avveckla stödet kräver därför noggranna överväganden och kraftfulla insatser för att begränsa de negativa verkningarna för sysselsättningen på denna arbetsmarknad.

Mot bakgrund av de uppgifter som framkommit om svårigheterna att under den angivna övergångstiden finna alternativa verksamheter för de människor som kommer att drabbas i samband med en nedläggning anser arbetsmarknadsutskottet att det finns anledning att gå ytterst varsamt till väga. Vad ovan sagts om möjligheterna att begränsa de negativa verkningarna av en nedläggning av sockerbruket i Mörbylånga gäller därför i än högre grad sockerbruket i Roma. Målsättningen bör givetvis vara att försöka få fram alternativ sysselsättning till den av regeringen föreslagna tidpunkten för upphörande av stödet. Skulle det emellertid bli problem att hinna få fram alternativ får regeringen återkomma i ärendet till riksdagen.

Arbetsmarknadsutskottet tillstyrker slutligen att de 3,5 milj.kr. som för närvarande utbetalas i form av arealbidrag används till att förstärka länsanslaget i resp. län från och med den 1 juli 1991.

Stockholm den 10 april 1991

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

Lars Ulander

Närvarande: Lars Ulander (s), Elver Jonsson (fp), Kjell Nilsson (s), Lahja Exner (s), Gustav Persson (s), Anders G Högmark (m), Sten Östlund (s), Bo Nilsson (s), Monica Öhman (s), Mona Saint Cyr (m).

Avvikande meningar

1. Kersti Johansson (c), Karl-Erik Persson (v) och Kjell Ericsson (c) anser att den del av arbetsmarknadsutskottets yttrande som börjar med "Vad först" och slutar med "juli 1991" bort ha följande lydelse:

Regeringens förslag att avveckla stödet till sockerbruken på Öland och Gotland kan inte accepteras. Beslutet kommer att få katastrofala följder för sysselsättningen på de berörda orterna. En nedläggning av bruken får långtgående konsekvenser inte bara för dem som är direkt sysselsatta med odlingen eller förädlingen. Hela näringsstrukturen på öarna påverkas ytterst ofördelaktigt.

Bruken är den utan jämförelse största arbetsplatsen på resp. ort och har därför en mycket stor betydelse för sysselsättningen på de båda öarna. De spelar därmed en avgörande roll för den regionalpolitiska utvecklingen. Regeringens förslag visar därför på en bristande regionalpolitisk ambition.

Statens industriverk (SIND) konstaterade i sin utredning att sysselsättningsstrukturen på öarna markant avviker från genomsnittet i Sverige genom sin dominans av jord- och skogsbruk och sin låga tjänsteandel. Båda öarna har fortfarande en jämfört med övriga Sverige mycket stark inriktning på jordbruk och livsmedelsindustri. Det betyder att näringslivet är mycket sårbart. En nedläggning av ett sockerbruk får därför utomordentligt stora konsekvenser för resp. ort.

Vad först angår en eventuell nedläggning av sockerbruket i Mörbylånga vill utskottet anföra följande.

Industrin i hela Kalmar län präglas av att en mycket hög andel av sysselsättningen finns i rena produktionsenheter tillhörande storföretag med huvudkontor utom länet. Mycket stor del av den totala sysselsättningen ligger inom branscher som hotas av betydande strukturomvandling, exempelvis bilindustrin som ofta är utan egen produktutveckling. Det finns mycket få företag inom industrin på Öland som för närvarande skulle kunna utvecklas genom regionalpolitiska insatser. Att i ett läge då allt talar för att den närmaste perioden kommer att innebära stora svårigheter för vårt land kunna lokalisera en ny industrisysselsättning är mycket tveksamt. De negativa ekonomiska konsekvenserna för hela södra Öland — för odlare, anställda vid bruket, transportörer, maskinhandeln samt privat och offentlig service — kan innebära att samhället totalt kommer att åsamkas ökade kostnader i stället för att besparingar görs. Till detta kommer att en nedläggning får svåra konsekvenser för lantbruket och andra näringar inte bara på Öland och i södra Kalmar län, utan också starkt negativt påverkar omställningen och utvecklingen av jordbruket i östra Blekinge.

Vad därefter angår nedläggning av sockerbruket på Gotland gör utskottet den bedömningen att situationen om möjligt kan bli ännu

allvarligare än på Öland. Det geografiska läget gör att förädlings- och förnödenhetsanläggningarna är helt hänvisade till att drivas med det råvaruintag som finns på ön.

Gotland har en av de högsta arbetslöshetssiffrorna för länen i landet. Om bruket läggs ned kommer det att innehåra sysselsättningssvårigheter för ca 1 000 människor. Inte minst i den rådande arbetsmarknadssituationen har sockerbetsodlingen mycket stor regional- och sysselsättningspolitisk betydelse. Det är dessutom inte troligt att man inom överskådlig tid kan finna alternativ sysselsättning för alla de människor som kan komma att beröras av nedläggningen. De medel som i årets statsbudget har anvisats för det särskilda stödet till sockerbruken på Gotland och Öland måste ur statens synpunkt få anses vara förhållandevis marginella arbetsmarknadspolitiska pengar, men har för Gotland oerhört stor regionalpolitisk betydelse.

Den strukturomvandling som under flera år pågått inom svenskt lantbruk har slagit hårt mot Gotland framför allt därför att en stor andel av den yrkesverksamma befolkningen har sin försörjning från jordbruksnäringen.

I detta sammanhang vill utskottet påtala att 1990 års jordbrukspolitiska beslut inneburit att ca 4 000 ha åkermark på Gotland anmälts till omställning under en femårsperiod. Skulle därtill de 4 200 ha som i dag används till sockernäringen ifrågasättas efter ytterligare fem år läggs en dubbel omställningsbörda på de gotländska betodlarna.

Sammanfattningsvis anser utskottet att starka skäl talar emot en nedläggning av de båda ö-bruken. De bör därför av såväl regional- som sysselsättningspolitiska skäl vara kvar.

Utskottet tillstyrker motionerna Jo40 (v), Jo52 (c) i aktuell del, Jo53 (c) i aktuell del, Jo59 (c), Jo228 (s, m, fp, c), Jo232 (v) i aktuell del, Jo253 (c) i aktuell del, Jo266 (c) i aktuell del, Jo275 (c) i aktuell del och Jo277 (v). Övriga i sammanhanget upptagna motioner avstyrks.

2. Anna Horn af Rantzien (mp) anser att den del av utskottets yttrande som börjar med "Vad först" och slutar med "till riksdagen" bort ha följande lydelse:

Sockerbruken på Öland och Gotland är av stor betydelse för näringslivet på resp. ort.

Utskottet anser att det är oacceptabelt att lägga ner sockerbruket i Mörbylånga inom två år. En förändring av detta slag måste föregås av konsekvensbeskrivningar och sådana saknas i detta fall. Det måste ta betydligt längre tid så att alternativ kan utvecklas. Det måste tillsättas arbetsgrupper som kan ta fram förslag till alternativa sysselsättningar, om sockerbruket skall läggas ned.

Sockerbruket i Roma sysselsätter ca 1 000 personer. Av omsättningen går 53 % tillbaka till odlarna. 30 000 ton socker framställs i Roma och fraktas med 1 300 långtradare till fastlandet. Det utgör mellan 7 och 8 % av hela landets förbrukning. Frakten står för 2,1 milj.kr. av Gotlandslinjens intäkter. Åkerier på Gotland får in närmare 4 milj.kr.

per år för sockertransporter förutom frakterna till fastlandet. Att regeringen trots detta nu ger sockerbruket en respittid på fem år måste utnyttjas för att se över sockernäringen på Gotland. Även här bör arbetsgrupper tillsättas för att finna alternativ till sockerbetsodlingen.

Det finns anledning anta att Sockerbolagets monopol har inneburit att alternativ till sockerbetsodlingen har bromsats. Monopolet bör därför hävas. Man bör därvid undersöka om verksamheten kan bedrivas i andra ägarformer.

Utskottet tillstyrker mot bakgrund av det anförda motionerna Jo56 (mp) i aktuell del och Jo58 (mp) i aktuell del ävensom motionerna Jo39 (m), Jo42 (s), Jo46 (m) och Jo51 (m), i förekommande fall i aktuella delar. Övriga i sammanhanget upptagna motioner avstyrks.